

Sosiaalipedagogiikan tila ja tulevaisuus³

Leena Kurki

Sosiaalipedagogiikan opetus on Suomessa alkanut muutaman vuoden sisällä sekä yliopistoissa (Tampere ja Kuopio) että erityisen voimakkaasti myös ammattikorkeakouluissa. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella on sosiaalityön yhteydessä sosiaalipedagogiikan linja, jonka pääaineopiskelijat suorittavat pakollisena sivuaineena 25 opintoviikon laajuiset nuorisotyön opinnot.

Sosiaalipedagogiikka on oppiala, joka yhdistää sosiaalisen ja pedagogisen. Pohditaan, mitä on hyvä elämä, ja autetaan ihmisiä ottamaan vastuuta arkipäivästään, nousemaan apatiasta hallitsemaan elämäänsä entistä paremmin sekä rakentamaan yhteisöjään yhä paremmiksi ja sitä kautta tavoittelemaan solidaarisempaa ja oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. Sosiaalipedagogiikka on

³Esitelmä valtakunnallisilla sosiaalipedagogiikan päivillä Tampereella 02.–03.11.1998.

erityislaatuinen ajattelun tapa. Sen määrittelemineen on vaikeaa ja oppialan sisällä onkin varsin moninaisia linjauksia. Toisaalta kyse on ihmisen sosiaalisen muotoutumisen auttamisesta, socialisaation tukemisesta: miten ihmisestä kasvatuksen avulla tulee yhteiskunnan toimiva jäsen. Toisaalta sosiaalipedagoginen toiminta keskittyy erityisesti syrjäytyneinä, yksinäisinä ja puutteen alaisina elävien ihmisten tarpeisiin ja niiden tyydyttämiseksi välttämättömän yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamiseen. Suuntaudutaan erityisesti ihmisten vapaa-aikaan, muodollisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuvaan monimuotoiseen pedagogiseen toimintaan.

Sosiaalipedagogiikka on elämänfilosofiaa, jossa oleellista on arvojen pohdiskelu. Kuten jo *J. A. Hollo* on sanonut: kasvattajan yleinen olemus on tuolloin enemmän runoilijan ja historioitsijan kuin matemaatikon ja luonnontieteilijän. Lyhyesti sosiaalipedagogiikan avulla pyritään rakentamaan perusteita sille inhimilliselle emansipaatiolle, vapautukselle, joka tarvitaan perustaksi humanin ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan luomisessa.

Mikä on tämän suomalaisten yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen uuden oppialan tila nyt ja mikä on sen edessä kangastava tulevaisuuden horisontti? Onko sitä vai onko kyse pelkästä seireenilaulusta, suuresta mutta samalla tyhjältä lupauksesta?

Se, että Suomessa jo toista kertaa järjestetään varsin laajamittaiset sosiaalipedagogiikan päivät, osoittaa sosiaalipedagogiikan tilan olevan oikein hyvä. Tämä ei kuitenkaan riitä arvioksi, vaikka samalla onkin selkeästi nähtävissä, että sosiaalipedagogiikka on muutamassa vuodessa suorastaan vyörynyt maahan. Kuopion ja Tampereen yliopistoissa sillä on jo – uskallan sanoa – vakiintunut asema, ja ammattikorkeakoulut ovat ottaneet sosiaalipedagogiikan vastaan aivan erityisen innokkaasti. Sosiaalipedagogiikka syntyi yhteiskunnan tilasta: syrjäytyneisyyden ja

väkivallan monet muodot synnyttivät voimakkaan tarpeen sosiaalisen ja pedagogisen vuoropuhelulle.

Tässä puheenvuorossa tarkastelen kuitenkin joitakin sellaisia, mielestäni keskeisiä, kysymyksiä, joiden olemassaolo – ja varsinkin ratkaisu – heijastaa toisaalta nykyistä sosiaalipedagogiikan tilaa, mutta toisaalta ja aivan erityisesti vaikuttaa myös siihen, mikä sosiaalipedagogiikan tulevaisuus Suomessa tulee olemaan.

Tarkastelun lähtökohdaksi on mielenkiintoista, että yksiselitteistä ja ainoaa oikeaa vastausta tilan arvioimiseksi ja tulevaisuuden ratkaisuksi ei varmaankaan ole. Siksi sosiaalipedagogiikan tulevaisuuden kannalta tärkein asia ehkä onkin juuri se, että keskustelu säilyy avoimena. Erilaisia ratkaisuja ja ajattelun malleja kehitetään rinnakkain aidon sosiaalipedagogiikan dialogisessa hengessä eli siten, että kaikki keskustelijat ovat yhtä arvokkaita, itsenäiseen ajatteluun kykeneviä aktiivisia subjekteja – eivät ylhäältäpäin vastauksia odottavia passiivisia objekteja. Toisin sanoen jokaisella yhteiskunnan sosiokulttuurisella kentällä toimivalla ihmisellä on yhtä tärkeää sanottavaa oman elämänsä ja toimintansa kehittämiseksi. Häntä pitäisi tukea ajatustensa vapaaseen esittämiseen ilman pelkoa tukahduttamisesta ja poissulkemisesta. Suomalainen sosiaalipedagogiikan piiri on sekin yhteisö, jossa voidaan harjoitella ko. toisten ihmisten sosiaalipedagogista kunnioittamista ja aidon yhteisön rakentamista.

Varsinaisia kriittisiä sosiaalipedagogiikan tulevaisuuteen vaikuttavia kysymyksiä on ainakin neljä. Esitän ne vahvasti yksinkertaistaen, poleemisestikin, ilman varsinaista tieteellisen argumentaation – tai muutakaan – kehystä, seuraavasti:

1. *Mikä on tieteenala, jonka yhteyteen sosiaalipedagogiikka luonnollisimmin Suomessa kuuluu?* Suomessa sosiaalityö on avannut

väylän sosiaalipedagogiikan tulla – niin Tampereella kuin Kuopiossakin. Ratkaisu poikkeaa sosiaalipedagogiikan vahvojen maiden, esimerkiksi Saksan ja Espanjan valinnoista. Siellä se on kasvatustieteen yhteydessä. Mitä ko. ratkaisu tarkoittaa ja mitä siitä seuraa sosiaalipedagogiikan tulevaisuudelle?

Voitaneen olettaa, että yksi syy suomalaiseen valintaan on ollut se, että kasvatustiede on meillä pitkään ollut vahvasti koulu-kasvatukseen sidoksissa, ja toisaalta positivistinen näkemys empiristisine lähestymisineen hallitsi kauan kasvatustieteellisen tutkimuksen kenttää. Hengentieteellinen kasvatustiede ei saanut meillä juurikaan jalansijaa, toisin kuin esimerkiksi Saksassa. Sosiaalipedagogiikka koulukasvatuksen ulkopuoliseen, sosiaaliseen kasvatukseen kiinnittyvänä, etiikkaan nojaavana ja tulkitsevana tieteenalana ei siten helposti löytänyt vastakaikua kasvatustieteestä.

Miksi sitten sosiaalityö tarttui sosiaalipedagogiikan haasteeseen? Se heijastanee ainakin sitä, että sosiaalisessa työssä on havaittu pedagogisen avun tarve. Siksi sosiaalityö on Suomessa ensimmäisenä avannut pedagogisen diskurssin – keskustelun – hädässä ja syrjässä elävien ihmisten tarpeille, heidän arkipäivänsä vahvistamiselle. Sosiaalipedagogiikka tulikin Suomeen osaksi siksi, että kasvatustieteen ja sosiaalityön sisällölliset painoalueet eivät yksinään riittäneet avuksi yhteiskunnan ongelmiin, eivätkä ko. tieteenalojen diskurssit ole tähän asti toisiaan juurikaan kohdanneet: tarvittiin välittävä oppiala.

Kyseisessä sosiaalityön ratkaisussa on kuitenkin sosiaalipedagogiikan kannalta ongelmia, sillä sosiaalipedagogiikka on nimenomaan *pedagoginen tiede* – vaikka se voidaankin hyvin määritellä sosiaalisen työn pedagogiseksi tieteeksi. Kyseinen määritelmä on erinomainen lähtökohta juuri sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan rinnakkaiselolle. Ainakin Tampereella on parin vuoden yhteistyöstä sekä sosiaalityön että sosiaalipolitiikan kanssa hyviä kokemuksia. Yhteisiä visioita syntyy

koko ajan – kaikkia ei ole edes mahdollista toteuttaa. Viimeisin vahva hanke on ollut oppialojen välisten sisältöjen pohjalta suunniteltava *yhteisötyön* yhteinen opintokokonaisuus.

Ongelmaksi saattaa kuitenkin muodostua, että sosiaalipedagogiikan ydin eli juuri pedagogiikka, yhteistyö kasvatustieteen kanssa jää vähemmälle.

Jos sosiaalipedagogiikka sitä vastoin olisi kasvatustieteen yhteydessä, olisi kuvitteellisesti mahdollista ajatella, että hedelmällisin kehitys tapahtuisi yhdessä uusimman aikuiskasvatuksen keskustelun kanssa. Siinä puhutaan varsin sosiaalipedagogisesti arkipäivän oppimisesta ja sen yhteydessä sosiaalisesta kasvatuksesta. Esimerkiksi viimeinen aikuiskasvatuksen vuosikirja *”arkipäivän oppiminen”* suuntaa suomalaista aikuiskasvatusta sosiaalipedagogiseen suuntaan. Sosiaalipedagogiikkaa ei siinä kuitenkaan sanana mainita eli vuoropuhelu kasvatustieteen kanssa ei ole vielä edes päässyt alkamaan. Maaperä näyttäisi kuitenkin olevan varsin otollinen. Otollisuutta lisännevät yhteydet Eurooppaan ja muun muassa se, että *Unesco* on omaksunut sosiaalipedagogiikan yhden muodon, ns. *sosiokulttuurisen innostamisen (animation socioculturelle)* omaksi aikuiskasvatuksen ja vapaa-ajan kasvatuksen strategiakseen.

Jos sosiaalipedagogiikka olisi Suomessa kasvatustieteen yhteydessä, olisi vaarana puolestaan se, että yhteys sosiaalityöhön jäisi – juuri suomalaisen tiedeyhteisön eri tieteenalojen välisten jyrkkien rajojen vuoksi – vähemmälle, ja silloin erityisesti keskustelu ihmisten hädästä vaikeutuisi. Toisaalta esimerkiksi saksalaistyyppinen käytäntö, jossa ammattikorkeakoulujen sosiaalipedagogiikka on sosiaalityön yhteydessä, vaikka yliopisto-opetus onkin kasvatustieteessä, voisi avata tieteidenvälistä keskustelua meilläkin. Ilmeisesti *”sosiaalityö vai kasvatustiede”* -keskustelu onkin meillä laajemmin vasta alkamassa.

2. Mikä on suomalaisen sosiaalipedagogiikan suhde kansainväliseen keskusteluun? Tässä suhteessa tilanne näyttää hyvältä. Sosiaalipedagogiikan päivien pääluennoitsijat ovat tällä kertaa kaikki ulkomailta, Norjasta professori *Kjell Ivar Iversen* ja Argentiinasta sosiokulttuurisen innostamisen maailmanguru *Ezequiel Ander-Egg* espanjalaisen vaimonsa dra. *María José Aquilarín* kanssa. Suomi onkin tullut nopeasti mukaan sosiaalipedagogiikan globaaliin sosiokulttuuriseen kenttään. Pieniä eroja kansainvälisten yhteyksien painottamisessa näkyy jo tosin olevan. Ammattikorkeakouluissa on vahva suuntaus pohjoismaiseen sosiaalipedagogiikkaan ja Kuopion yliopistossa saksalaiseen keskusteluun ja sitä kautta myös sosiaalipedagogiikan oppihistorian analyysiin. Tampereella puolestaan painottuu hivenen enemmän romanisen kielialueen sosiaalipedagogiikka ja siinä erityisesti sosiokulttuurinen innostaminen ja yhteistyö eli sosiaalipedagoginen *praksis* – tiedostavan ajattelun ja toiminnan dialektinen vuorovaikutus.

Painopistealueet ovat ilmeisen luonnollisia, erilaisista tarpeista syntyneitä valintoja. Tampereella innostamisen nouseminen varsin keskeiseksi liittyy vahvasti siihen, että sosiaalipedagogiikan pääaineopiskelijat valmistuvat lähinnä nuorisotyöhön ja innostaminen on siihen sopiva ideologis-filosofis-metodologinen lähtökohta. Sitä tukee myös se, että opetusministeriön yhdeksänkymmentäluvun vahvasti nuorisoon liittyvän kulttuurityön projektit, esim. ns. Keppi-projekti, painottavat Unescon tavoin juuri innostamisen tyyppistä ajattelua toiminnan strategiana eli sosiokulttuurisen työn merkitystä. Laaja, nopea ja monipuolinen kansainvälistyminen onkin suomalaiselle sosiaalipedagogiikalle varsin lupaava tulevaisuuden horisontti.

3. *Edellisestä seuraa kolmas kysymys eli tarvitaanko erityistä suomalaista sosiaalipedagogiikkaa vai riittääkö kansainvälisten virtausten soveltaminen?* Sosiaalipedagogiikan painopistealueet ovat kussakin maassa aina syntyneet maan omien taloudellisten, poliittisten, sosiaalisten ja inhimillisten tilanteiden ja ongelmien pohjalta. Siten on selvää, että suomalaisen sosiaalipedagogisen työn historian tutkiminen olisi kiireellistä. Se olisi esimerkiksi hyvä väitöskirjan aihe. Sosiaalipedagogista työtä on meillä ollut kauan: sosiaalikasvattajakoulutus, nuorisoseuraliike, setlementtityö, kansanopisto- ja työväenopistoajatukset jne. Mikä siis olisi suomalaisen sosiaalipedagogisen toiminnan ydintä? Missä ovat sen juuret ja mikä on sen eettinen ponnistus pohja? Miten perinteet näyttävät tänään ja miten ne ovat nyt liitettävissä moderniin sosiaalipedagogiseen diskurssiin ja ennen kaikkea suomalaisen yhteiskunnan ongelmakenttään? Ei voida olettaa, että sosiaalipedagogiikalta näyttävät perinteiset toiminnat olisivat sitä ilman muuta, vaikka toimintojen otsikot olisivatkin ensi näkemältä sosiaalipedagogiikkaan sopivia. Toisaalta sosiaalipedagogiikan sisältöihin löytyy varmasti myös aivan uusia, tärkeitä painoalueita – esimerkiksi modernin nuoriso-, mielenterveys- ja huume- ym. päihdetyön kentiltä tai kolmannen sektorin vapaaehtoistyön erilaisista toiminnan malleista.

Edellisestä seuraa jatkokysymys: onko tarpeen, että eri oppilaitosten opetussuunnitelmat olisivat enemmän tai vähemmän toistensa kopioita. Ymmärryksen mukaan on varsin hedelmällistä, että sosiaalipedagogiikassa on monia painotusalueita. Tarvitaan erilaisia linjauksia, enemmän tai vähemmän radikaaleja, sekä yhteiskunnan traditionaalisia arvoja säilyttämään pyrkiviä että transformatioon, muutokseen tähtääviä. Toki on olemassa tietty opetussuunnitelmallinen perusta, joka antaa sosiaalipedagogiselle

toimijalle tarvittavat valmiudet. Hänellä tulee olla kykyä analysoida yhteiskuntaa eli pohjaksi tarvitaan sosiologiaa ja muita yhteiskuntatieteitä. Ihmisen kehitys ja sen normaalit vaiheet ja kriisit pitäisi tuntea eli tarvitaan kehityspsykologiaa. Kaikkein tärkeimpiä sosiaalipedagogisia kykyjä on osata tukea ihmisten voimavaroja ja sitä kautta yhteisön voimavaroja eli täytyy omata kykyjä saada ihmiset osallistumaan, kykyjä kommunikaation edistämiseen, erilaisia ryhmätyötaitoja ja muita metodisia valmiuksia. Sosiaalipedagogiikka pohjautuu etiikkaan eli filosofisia sisältöjä tarvitaan ja toisaalta sosiaaliseen kasvatukseen painottuneiden pedagogiikan historian linjojen tuntemusta jne. Tarvitaan osallistuvan tutkimusmetodologian ja evaluaation hallitsemista sekä opiskelijoiden omaa herkistymistä itsetuntemuksensa lisääntymiseen ja toisten kuulemiseen. Luonnollisesti kuhunkin ammattiin tarvitaan aina myös erityistaitoja; jossakin kontekstissa painottuvat nuorisotyön erilaiset vaateet, jossakin vanhustyön tai toisaalta kulttuurityön sisällöt jne. Siitä huolimatta tilaa jää vapaille painotuksille ja siten kysymys ”yhteisen suomalaisen sosiaalipedagogiikan” tarpeesta nousee varsin mielenkiintoiseksi.

4. Lopuksi ehkä se kaikkein tärkein asia, joka tulee ohjaamaan suomalaisen sosiaalipedagogiikan tulevaisuutta: mikä tulee olemaan *käytännön ja teorian suhde*. Jo nyt kuuluu maininkeja vaateista, että teoriaa ei tarvita, käytäntö riittää. Kyllä, käytäntö ratkaisee: sosiaalipedagogisen tiedon ja teorian täytyy palvella käytäntöä, olla sen kanssa dialektisessa vuorovaikutuksessa. Sellaisesta yhteiskunnallisesta tieteestä, joka ei palvele käytäntöä, vaan jää pelkiksi pölyisiin aikakauslehtiin tukahtuviksi hienoiksi artikkeleiksi, ei ole hyötyä. Sosiaalipedagogiikassa kyse on aina *praksiksesta* eli ajattelevasta toiminnasta, *paljastamisen pedagogiikasta*. Tuolloin teoria tuottaa

sitä tietoa yhteiskunnasta, jota tarvitaan yhteiskuntaa muuttavan – transformoivan – toiminnan pohjaksi. Ilman teorian ja käytännön vuorovaikutuksessa kumuloituvaa teoriaa ei sosiaalipedagogiikka etene kansallisesti eikä pääse mukaan kansainväliseen keskusteluun. Sosiaalipedagogiikasta tulee silloin vain sinänsä hyvää tarkoittavaa puuhastelua, yksityisten mielipiteiden pohjalta tapahtuvaa suunnittelematonta askartelua, elämysten ja seikkailujen keräämistä, armeliaisuustyötä, hyväuskoista don quijoteismia tai pahimmillaan pelkkää julkisuushakuista, erikoisuutta tavoittelevaa pintaliittoa. Vaara on olemassa erityisen voimakkaana nyt, kun sosiaalipedagogiikka on tullut Suomeen niin nopeasti. Se on tullut, koska yhteiskunta on sitä vaatinut: syrjäytyminen ja hätä ovat käsin kosketeltavia, ja siksi myös auttamisen halu on kova ja kolmas sektorikin laajenee vauhdilla. Toisaalta toiminnan pohjaksi vaadittavaa kansainvälistä diskurssia ei sittenkään tunneta vielä tarpeeksi eikä kotimainen keskustelu ole päässyt kunnolla vauhtiin: halutaan vain innostuneesti edetä mahdollisimman nopeasti. Varsinkin sosiokulttuurisen innostamisen leimaa käytetään jo huolettomasti. Ajatellaan, että yhtäkkiä kaikki hyvää tarkoittava vapaaehtoistyö, koulutustoiminta tai yhteisötyö on innostamista. Kuitenkin innostaminen on aivan oma aatteellisetodologinen sosiaalinen liikkeensä, jonka työskentelytavat ja muodot ovat maailmalla jo pitkälle pohditut. Vaikka sosiaalipedagogiikkaa aivan erityisesti luonnehtii ajatus, että se on ajattelun tapa, se on myös oma oppialansa, jonka teorian kautta käytäntö etenee. Vain siten sosiaalipedagogiikka on aitoa praksista, tiedostamisen, toiminnan ja muutoksen pedagogiikkaa.

Oleellisen tärkeä asia suomalaisen sosiaalipedagogiikan tulevaisuuden turvaamiseksi näyttäisi siis olevan vuoropuhelu. Erityisen vahvasti keskustelua tarvitaan yliopistojen ja

ammattikorkeakoulujen välillä. Keskustelun virittäjänä voisi olla esimerkiksi espanjalaisen sosiaalipedagogiikan pioneerin, professori *José María Quintanan* sosiaalipedagogisia ammatteja ja koulutusta kuvaava, kolmesta tasosta rakentuva pyramidimalli.

Ensimmäisellä eli pyramidin perustasolla toimii lukuisa joukko vapaaehtoistyöntekijöitä tai ammattilaisia, joiden koulutus on vaihteleva – ei kuitenkaan kovin korkea. He tekevät sellaista sosiaalipedagogista työtä, joka ei ole erityisen monimutkaista, mutta tavoittaa suuren joukon ihmisiä. Siksi sillä on suuri kasvatuksellinen merkitys. Espanjassa tällaisia työntekijöitä ovat muun muassa erilaiset katutyöntekijät sekä ”avoimien ovien” ja monenlaisten projektien työntekijät. Pyramidin keskitason ammattilaisilla sitä vastoin on yliopistotasoa alempi koulutus, joka vastaa meillä lähinnä ammattikorkeakoulujen koulutustasoa. Heidän tehtävänä on suunnitella, ohjelmoida, koordinoita, ohjata ja arvioida kentällä tapahtuvaa sosiaalista kasvatustyötä. He myös kouluttavat perustasolla toimivia työntekijöitä. Kolmannella eli ylimmällä tasolla toimivat sitten sosiaalipedagogiikan tieteelliset edustajat, joiden tehtävänä on erityisesti tutkimustyö, teorian muokkaaminen, kansainvälisten tieteellisten asiantuntijasuhteiden luominen, julkaisutoiminta, keskiasteen ammattilaisten koulutus jne. Perustasolla toimivia työntekijöitä on siis eniten ja kolmannen tason sosiaalisia pedagogeja vähiten.

Quintana luonnehti edellistä malliaan klassisen kolmijaon pohjalta: kolmannen tason ammattilaiset ovat sosiaalipedagogiikan *aivot*, toisen tason sen *sydän* ja ensimmäisen tason toimijat ovat *käsivarret*. Kaikki luonnollisesti tarvitsevat toisiaan, joten millään tasolla ei ole mahdollista toimia eristettynä ja irrallaan, tasot limittyvät toisiinsa.